

УДК 37.091.33:374.73-057.87

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ АСОЦІАТИВНИХ ЗОБРАЖЕНЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

О. В. Наконечна

У статті розкрито сутність асоціативних зображень, способів їх створення та представлення. Показано роль асоціативних зображень в унаочненні навчальної інформації. Виокремлено функції асоціативних зображень. Схарактеризовано особливості застосування асоціативних зображень у процесі фахової підготовки соціальних педагогів / соціальних працівників. Висвітлено методика застосування асоціативних зображень у підготовці майбутніх фахівців.

Ключові слова: асоціативні зображення, наочність, професійна підготовка, соціальні педагоги, соціальні працівники.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сьогодні в епоху інформаційного суспільства, інтеграційних процесів виникає потреба у висококваліфікованих кадрах. Тому завжди залишається актуальним питання пошуку нових шляхів ефективної професійної підготовки в умовах вищої школи.

Ще Я. А. Коменський підіймав проблему призначення дидактики. Учений вбачав його у дослідженні і відкритті такого методу навчання, за якого ті, хто навчає, менше навчали, а ті, хто вчаться, навпаки, більше навчалися б [4, с. 189].

Інноваційні методи, до розробки яких вдаються все більше дослідників, спрямовані на засвоєння великого масиву знань, компенсацію браку професійних вмінь та мають відповідати одному з основних дидактичних принципів – наочності. Порівняно новими є проєктивні методики, які набули широкого застосування в практичній психології, корекційній роботі та арттерапії. Це, переважно, – метафоричні асоціативні зображення і малюнкові методики. Їх також використовують як діагностичний інструментарій для визначення різноманітних емоційних станів, схильностей, здатностей. Однак самі асоціативні зображення мають величезний дидактичний потенціал (за умови, що відображають зміст навчального матеріалу), унаочнюють

навчальну інформацію, сприяють кращому її сприйманню, осмисленню, запам'ятовуванню тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Наочність завжди була у полі зору дослідників. Її сутність, правила використання, вплив на процес і результат навчання і виховання вивчали свого часу П. Каптерев [2], Я. Коменський [4], І. Підласий [6], К. Ушинський [10]. Ролі дидактичного принципу наочності та можливості його застосування присвячені також наукові публікації Н. Слагіної [1], А. Мокіної [5], П. Рашковського [7]. Як інноваційний метод навчання і такий, що підвищує результативність творчої діяльності, розглядає метод вільних асоціацій Т. Туркот [9]. О. Канциренко та О. Ковальчук [3] доводять доцільність використання проєктивного методу метафоричних асоціативних карт у дослідженні психологічного благополуччя та соціальної відповідальності особистості.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Не дивлячись на значну кількість публікацій, присвячених питанням наочності, використанню асоціативних карт у психології, особливості застосування асоціативних зображень у дидактичних цілях як засобів унаочнення та методів навчання досліджено не достатньо. Зазначене й зумовило відповідний науковий пошук.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методики застосування асоціативних зображень у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Завдання статті: розкрити сутність асоціативних зображень, способів їх створення та представлення; виокремити функції асоціативних зображень; схарактеризувати особливості застосування асоціативних зображень у процесі фахової підготовки соціальних педагогів / соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Асоціація трактується у довідковій літературі як зв'язок між окремими нервово-психічними актами – уявленнями, думками, почуттями, внаслідок якого одне уявлення, почуття викликає інше [8, с. 67]. Отже, асоціативність передбачає зв'язок одного явища або предмета з іншим. А власне зображення є засобом унаочнення, роль якого в полегшенні сприйняття дуже важлива. Зазначене обґрунтував у «Великій дидактиці» Я. Коменський [4, с. 245]: «Для того, чтобы все воспринималось легче, надо, на сколько лишь это возможно, привлечь к восприятию

внешние чувства. Например, слух постоянно нужно соединять со зрением, язык (речь) с деятельностью рук... Не следует отступать ни от одного предмета, пока он не запечатлеется достаточно в ушах, глазах, уме и памяти.... Все, что изучается будет полезно, чтобы изображалось наглядно на стенах той же аудитории».

Про важливість формування перших асоціацій, що становлять, так би мовити, фундамент пам'яті, на якому вона будується, зазначав відомий педагог К. Ушинський. На його переконання, вихователь повинен потурбуватися про те, щоб взагалі на початку навчання і вивчення кожного предмета були закладені найміцніші й найміцнішим способом усвідомлені асоціації. На цій необхідності ґрунтується велике значення наочного навчання взагалі й наочності в початковому навчанні кожного предмета [10, с. 207].

Асоціативні зображення – це картки, різні за розміром, які містять, як правило, малюнок чи фотографію. Однак вони можуть доповнюватися ще й ключовим словом, словосполученням чи реченням. Асоціативні зображення вимагають від учасників навчального процесу пояснень та тлумачень. Наприклад, слід зазначити, з чим асоціюється малюнок чи слово, які емоції вони викликають, на які роздуми наштовхують, кого конкретно стосуються тощо. Крім того, на картках можуть міститися запитання і лише частина асоціативного зображення, яке слід доповнити або відтворити самостійно чи в малій групі. Останнє, погоджуючись із думкою П. Каптерева [2, с. 223], відносимо до так званого другого моменту наочності, який передбачає наочний вияв наочного сприйняття вражень після належної внутрішньої переробки.

Ураховуючи специфіку змісту навчального матеріалу у підготовці майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників, актуальними напрямками якої на сьогодні є робота з людьми з інвалідністю, важковиховуваними, педагогічно і соціально занедбаними, з учасниками АТО та членами їхніх родин, вважаємо, що асоціативні зображення є ефективним методом засвоєння знань і вироблення вмій, оскільки не тільки унаочнюють інформаційні повідомлення, сприяють запам'ятовуванню та глибшому усвідомленню за рахунок вироблення асоціацій, а й дозволяють краще зрозуміти емоційні стани об'єктів соціально-педагогічної діяльності, через зображення вчать діагностувати за різними зовнішніми ознаками, прогнозувати та аналізувати стан, потреби людини тощо.

Асоціативні зображення виконують ряд функцій. Зокрема, інформаційну – передають інформаційне повідомлення з того чи іншого питання; пізнавальну – поглиблюють знання про актуальні питання соціально-педагогічної діяльності; виховну – формують ціннісні орієнтації, спрямовані на здоров'язбереження; катарсису – нівелюють емоційне напруження; діагностичну – з'ясовують особистісне ставлення до певних дій, вчинків; оцінювальну – допомагають адекватно оцінювати дії, явища, про які йдеться на зображенні; рефлексії – уможливають самооцінку і самопізнання себе, своїх слабких і сильних сторін.

Використання асоціативних зображень ґрунтується на аксіологічному, особистісно-орієнтованому, компетентнісному і діяльнісному, гуманізації та системному методологічних підходах, а також вимагає дотримуватися дидактичних принципів: наочності, індивідуального та диференційованого підходів, послідовності, наступності, виховуючого навчання.

Важливо при цьому дотримуватися «середини», про яку говорив К. Ушинський [10, с. 205]: «...Справжній педагог в усьому додержуватиме середини. Він зажадає довільної уваги і, отже, зусиль волі навіть від маленьких дітей, але в цих вимогах не перебільшить їхніх сил; він постарается зробити навчання цікавим, але ніколи не позбавить його характеру серйозної праці, що потребує зусиль волі».

Необхідно пам'ятати, що асоціативні зображення мають бути достатньо простими і зрозумілими, інакше зображення як один із прикладів наочності не виконуватиме свою основну функцію – утворення психічних образів. Також неабияке значення має кольорова гама, яка повинна відповідати змісту зображення. Важливо уникати надто забарвлених емоційних малюнків, що можуть спровокувати пригнічення та негативні емоції. Акцент слід робити, наприклад, на позитивне чи моральну заборону, а не на модель «залякування».

Асоціативні зображення можуть демонструватися також за допомогою мультимедіа. Однак на протигагу картковому формату, у такому разі буде демонструватися одне зображення для всіх студентів одночасно. За умови друкованого варіанту, дотик як контактне відчуття однозначно підсилюватиме сприйняття. Хоча за рахунок привабливості комп'ютерної техніки підвищується інтерес до виконання навчальних завдань.

Ще одна перевага асоціативних зображень у тому, що вони уможливають обговорення їх змісту не лише через науково

обґрунтовані положення, а й кризь призму особистісного ставлення дають змогу оцінити побачене.

Відтак, асоціативні зображення розвивають аналітичне і критичне мислення, самооцінку, самокритику, самовдосконалення, творчу уяву та уважність, позитивно впливають на розвиток комунікативної компетентності. Зазначене вкрай необхідне майбутнім соціальним педагогам і соціальним працівникам.

Наведемо приклади використання асоціативних зображень у процесі вивчення дисципліни «Соціальна педагогіка», де студенти знайомляться з основами соціально-педагогічної роботи з людьми з психофізичними порушеннями; «Етика соціально-педагогічної діяльності», де вивчають етичні вимоги, принципи і норми при наданні клієнтам (нарко-, алко- залежним, ВІЛ-інфікованим, з інвалідністю та ін.) соціальних послуг; «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень», під час якої опановують технології первинної, вторинної, третинної соціальної профілактики. Зокрема, метод асоціативних зображень застосовувався при вивченні бар'єрів інклюзивної освіти. Тематичні фотографії демонструвалися за допомогою мультимедіа. Студентам слід було визначити типи бар'єрів, психофізичних порушень людей, реакцію оточуючого середовища, шляхи подолання зазначених бар'єрів за допомогою окремих ресурсів соціально-педагогічної діяльності, а також висловити особистісне ставлення, спрогнозувати власну поведінку або поділитися досвідом у подібних ситуаціях, визначити свої сильні і слабкі сторони через самоаналіз і самооцінку.

Під час вивчення теми «Реабілітаційна діяльність соціального педагога» студенти повинні зобразити за допомогою малюнку, схеми, знаків основні принципи соціально-педагогічної реабілітації у школі. Це завдання слід виконувати у командах, де представник від кожної «малює» принцип, а інші – відгадують.

Асоціативні зображення доцільно використовувати під час вивчення норм етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи у типових професійних ситуаціях. Студенти мають обрати картку, описати побачене, свої асоціації та оцінити зображення-ситуацію з точки зору етичних норм.

У процесі вивчення змісту соціально-педагогічної роботи з профілактики правопорушень, соціально-педагогічних особливостей запобігання поширенню алкоголізму, наркоманії та СНІДу асоціативні зображення, крім самого зображення, можуть містити короткий

заголовок ситуації та запитання проблемного характеру. Частіше використовувати запитання «чому», щоб навчити учнів мислити причинно-наслідково, та наочність як самостійне джерело інформації для створення проблемних ситуацій радив І. Підласий [6, с. 254-255]. Як варіант, на одній картці може бути представлено одразу декілька зображень, а студентам потрібно встановити відповідність або послідовність між ними.

Висновки. Отже, асоціативні зображення є ефективним методом засвоєння знань і вироблення вмій у майбутніх фахівців (соціальних педагогів і соціальних працівників) щодо профілактики асоціальної поведінки, оскільки унаочнюють інформаційні повідомлення, сприяють кращому запам'ятовуванню та глибшому усвідомленню за рахунок вироблення асоціацій.

Література

1. Єлагіна Н.І. Роль принципу наочності навчання у розвитку творчої особистості (друга половина XIX – початок XX століття) [Електронний ресурс] / Н.І. Єлагіна // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2012. – Вип. 2(8). – Режим доступу : http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip8.html
2. Каптерев П. Ф. Дидактические очерки / П. Ф. Каптерев // Педагогіка : Хрестоматія / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – 2-ге вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 217-224.
3. Ковальчук О. Застосування проєктивного методу МАК у дослідженні психологічного благополуччя та соціальної відповідальності особистості [Електронний ресурс] / О. Ковальчук, О. Канциренко // Вісник національної академії Державної прикордонної служби України. – 2016. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrpn_2016_2_6. – (Серія «Психологічні науки»).
4. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменський : Педагогіка : Хрестоматія / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – 2-ге вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 189-195 ; С. 237-253.
5. Мокіна А. Наочність у навчання старших дошкільників англійської мови [Електронний ресурс] / А. Мокіна. – Режим доступу: erprints.zu.edu.ua/16266/1/стаття_Мокіна1.pdf. – Назва з екрану.
6. Підласий І.П. Правила реалізації принципів навчання / І.П. Підласий // Педагогіка: Хрестоматія / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – 2-ге вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – С. 253-263.
7. Рашковський П.О. Наочність як один із основних принципів навчання / П.О. Рашковський // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. – 2011. - № 6. – С. 332-337. – (Серія «Педагогіка»).

8. Словник української мови: в 11 томах [Електронний ресурс]. – Том 1. – 1970. – С. 67. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>. – Назва з екрану.
9. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14861220/pedagogika/metod_vilnih_asotsiatsiy#202. – Назва з екрану.
10. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський // Педагогіка : Хрестоматія / уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко – 2-ге вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2006. – С. 202-214.

МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ АССОЦИАТИВНЫХ ИЗОБРАЖЕНИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

О. В. Наконечная

В статье раскрыта сущность ассоциативных изображений, способов их создания и представления. Показана роль ассоциативных изображений в иллюстрации учебной информации. Выделены функции ассоциативных изображений. Охарактеризованы особенности применения ассоциативных изображений в процессе профессиональной подготовки социальных педагогов / социальных работников. Освещена методика применения ассоциативных изображений в подготовке будущих специалистов.

Ключевые слова: ассоциативные изображения, наглядность, профессиональная подготовка, социальные педагоги, социальные работники.

METHODOLOGY OF APPLICATION OF ASSOCIATIVE IMAGES IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

O. V. Nakonechna

The author of the article discloses the essence of associative images, methods of their creation and presentation. The role of associative images is shown in use of visual methods of educational information. The functions of associative images are distinguished. The characteristic features of the use of associative images are described in the process of professional training of social pedagogues / social workers. The methodology of the use of associative images in the training of future specialists is elucidated.

Keywords: associative image, use of visual methods, training, social pedagogues, social workers.

Наконечная Ольга Владимировна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной педагогики та інформаційних технологій

в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна). E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua.

Nakonechna O.V. – Candidat of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Social Pedagogy and Information Technologies in Education, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine). E-mail: o.nakonechnaya@nubip.edu.ua.

УДК 378.015.3:159.954

КРЕАТИВНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ: ЗАГАЛЬНЕ І ОСОБЛИВЕ

Н. П. Нікітіна, О. Ю. Мальяр

У статті досліджуються поняття креативності та творчості; з'ясовується принципова відмінність креативності від суто творчої діяльності; визначені особливості процесу творчості і процесу креативності та структури творчості і структури креативності.

Ключові слова: креативність, творчість, процес творчості, процес креативності, структура творчості, структура креативності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Закон України «Про освіту» орієнтує фахівців на те, що одним із основних завдань освітньої системи є виховання талантів, збагачення на цій підвалині творчого потенціалу всього народу. В одному з напрямів сучасної освіти знаходить свій вияв інноваційна креативна освіта. Її концепцією є акцентування уваги на тому, що для виховання духовно багатой, соціально активної, фізично розвиненої творчої особистості конче потрібне використання всіх позитивних засобів креативної педагогічної системи. Креативною освітою також передбачається творчість суб'єктів крізь їхню особисту участь в активних дослідженнях, якими досягається здобуття нових знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане дослідження даної проблеми і на які спирається автор. Проблема креативності є однією з найперспективніших сфер сучасної науки. Ще в 60-х рр. ХХ ст. було дано більш ніж 60 визначень креативності, визначення продовжують з'являтися і на сьогоднішній день, але жодне